

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА

III Всеукраїнський психологічний конгрес
з міжнародною участю

ОСОБИСТІТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

20-22 листопада 2014 року

Київ – 2014

Редакційна колегія:

Максименко С.Д., академік член НАПН України, доктор психол. наук, професор.
Чепелева Н.В., член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Балл Г.О.*, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Карамушка Л.М.*, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Моляко В.О.*, академік НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Смульсон М.Л.*, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Титаренко Т.М.*, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Говорун Т.В.*, доктор психол. наук, професор; *Клименко В.В.*, доктор психол. наук, професор; *Кокун О.М.*, доктор психол. наук, професор; *Коваленко А.Б.*, доктор психол. наук, професор; *Максимова Н.Ю.*, доктор психол. наук, професор; *Москаленко В.В.*, доктор філософських наук, професор; *Швалб Ю.М.*, доктор психол. наук, професор; *Гуменюк Г.В.*, кандидат психол. наук; *Кісарчук З.Г.*, кандидат психол. наук; *Куценко Г.В.*, кандидат психол. наук; *Слободяник Н.В.*, кандидат психол. наук.

Статті друкуються в авторській літературній редакції.

III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю «Особистість у сучасному світі». – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – 680 с.

ISBN 978-617-571-107-1

Збірка презентує матеріали III Всеукраїнського психологічного конгресу з міжнародною участю "Особистість у сучасному світі". У цих матеріалах отримали висвітлення різноманітні актуальні проблеми сучасної психології, представлені практично всі галузі психологічної науки. Зміст матеріалів багатоаспектно й різнопланово відображує нагальні інтереси й останні важливі доробки сучасної психології в Україні.

Вагомі теоретико-методологічні та історико-психологічні роботи становлять велику самостійну цінність і водночас слугують надійним фундаментом для обґрунтованого психологічного проектування розвитку особистості в сучасних мультикультурних умовах.

Широко й багатовекторно висвітлені різноманітні проблеми психології особистості, в тому числі результати численних експериментальних досліджень. Це передусім висвітлення перспектив та умов всебічного розвитку особистості у просторі культури, який фактично став простором освіти та самоосвіти, саморозвитку, самодетермінації особистості.

Презентовані також досить численні праці, присвячені особливостям професійного становлення особистості, в тому числі коли актуальними є і поява нових професій, і необхідність професійного перенавчання.

Пильну увагу приділено вивченню й підтримці розвитку творчого потенціалу особистості та дослідженню загальних і специфічних проблем становлення обдарованої особистості.

Традиційно найбільше емпіричних досліджень присвячено вивченню та психологічному супроводу особистісних змін: це праці у галузі вікової, педагогічної психології, акмеології, медичної психології, психологічного консультування, психотерапії та інших царинах практичної психології.

Збірка адресована працівникам у галузях наукової та практичної психології, соціальним і медичним працівникам, аспірантам та студентам вищів, учителям і вихователям; вона буде корисною також широкому загалу, небайдужому до сучасної психології.

ISBN 978-617-571-107-1

ББК 88я1(4 Укр)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. «Теорія і методологія психології: погляд у майбутнє»

Балл Г.О. Науково-психологічні знання у контексті аналізу культури і особистості	11
Мединцев В.А. Ценностные ориентации лица в контексте описания его культурного пространства	15
Бойко С.Т. Медіакомпетентність як важлива складова комунікативної компетентності психолога в умовах інформаційної війни	19
Галян І.М. Суб'єктна активність у структурі саморегуляційного процесу	22
Григор'єва Я.Г. Психологічна характеристика смислоутворювальної функції наративу	25
Жадан І.В., Чала К.О. Цінності у політичній картині світу студентської молоді	28
Ігнатенко О.В. Психологічні та соціальні особливості становлення батьківства та прояв репродуктивної установки у юнацькому віці	31
Калмикова Л. Становлення і розвиток психолінгвістики в Україні	35
Костицький М.В. Про методологію психологічного пізнання (зокрема в юридичній психології)	39
Кочубейник О.М. Особистість у комунікативному суспільстві: способи артикуляції	41
Кухарук О.Ю. Методологічні принципи дослідження етнонаціональної та мовної ідентичностей	45
Куценко-Лада Г.В. Сенсодіяція і сенсократія міфу	49
Максим О.В., Писарева О.В. Формування ціннісних орієнтацій в процесі соціалізації	51
Малхазов О.Р. Інтегративна психофізіологія: методологічні засади	53
Марценюк М.О. Здоровий спосіб життя як біосоціальна категорія та його складові	57
Наконечна М.М. Методологічна сітка дослідження просоціальної активності особистості	62
Осадько О.Ю. Саногенний потенціал особистості як психологічна основа біо-психо-соціального здоров'я людини	64
Рибалка В.В. Проблема розробки загальноприйнятого визначення особистості у вітчизняній філософії, психології та педагогіці	68
Рождественський Ю.Т. Духовно-академічні психологія в Україні (до історії формування)	72
Санніков О.І. Сучасні тенденції розвитку теорії ухвалення рішень	73
Саннікова О.П. Емоційність як системна властивість особистості	77
Соловьев О.В. О двух фундаментальных аспектах смены исследовательской парадигмы в теоретической психологии (или о новизне в новизне)	82
Турбан В.В. Щодо місця української психології у світі	86
Тітов І.Г. Принцип інтеграції у постнекласичній психології	89
Траверсе Т. Структура процесуальної "перемички" у процесі розуміння політичних задач	93
Трач Р. Німецький психолог Філіп Лерш про людське мислення	96
Шамне А.В. Теоретико-методологічний аналіз психосоціального розвитку як єдності соціогенези, персоногенези та суб'єктогенези	100
Шульга В.Д. Про психогенетичні аспекти суб'єктно-вчинкового виміру життя особистості	103

СЕКЦІЯ 2. «Проектування і прогнозування розвитку особистості»

Антоненко В.В. Соціально-психологічні детермінанти в процесі самотворення особистості	108
Бохонкова Ю.О. Проектування і прогнозування розвитку особистості	112
Віговська О.О. Соціальне здоров'я та конструктивне самозбереження особистості	114
Вірна Ж.П. Екзистенційні ознаки професійного вибору особистості	117
Вічалковська Н.К., Іванашко О.Є. Соціально-психологічна адаптація люде й похилого віку до пенсійного статусу	121
Главінська О. Психологічна суверенність як феномен особистісного стилю ...	124
Корнієнко І.О. Проблема дослідження важких ситуацій у життєвому просторі підлітків та юнаків	127
Кравчук С.Л. До проблеми дослідження життєстійкості особистості	130
Кулакова Л.М. Особливості розвитку почуття власної гідності як феномену самосвідомості особистості	133
Карасьова К.В. Система координат ціннісних орієнтирів дошкільного дитинства	139
Ладивір С.О. Внутрішній світ дитини як проекція життєдіяльності	142
Левит Л.З. Становлення індивідуальності: к вопросу об уровнях и критериях	146
Липова К.О. Наукові позиції зарубіжних вчених щодо морального зростання особистості юнацького віку	149
Літвінова О.В. Взаємодія між поколіннями в родині як показник якості їх взаємовідносин	157
Мар'яненко Л.В. Теоретико-експериментальне дослідження самодетермінації пізнавальної діяльності учнів	160
Матішчин І.В. Особистісно-поведінкові ознаки професійного копіну спортсменів	164
Мельник О.А. Розуміння потягів людини у вітчизняній університетській психології XIX – початку XX століття	167
Москаленко В.В. Економічність та моральність як складові економічної культури особистості	170
Павелків В.Р. Вплив молодіжних субкультур на формування девіацій у підлітковому віці	173
Піроженко Т.О. Проблеми вивчення ціннісних орієнтацій дошкільників	179
Павелків Р.В. Психологічний аналіз теоретичних моделей просоціальної поведінки особистості	184
Пенькова О.І. Самовдосконалення особистості у контексті системного комплексного підходу	190
Пилипенко Л.І. Детермінанти самореалізації особистості в процесі її самотворення	194
Попович І.С. Психологічні особливості соціальних очікувань особистості ...	198
Рождественський А.Ю. Невизначеність в структурі надійності діяльності людини	201
Титаренко Т.М. Особистість у сучасних реаліях: шляхи життєконструювання	203
Ульянова Т.Ю. Толерантність осіб з різною схильністю до конфліктності	209
Фролов П.Д. Оцінка соціально-економічної ситуації громадянами: регіональні відмінності	213
Царенко Л.Г. Рівні інтерпретування: відповідність культурних та індивідуальних інтерпретаційних схем	217

СЕКЦІЯ 3. «Психологія у сучасному освітньому просторі»

Мойзріст О.М. Аспекти дефініцій тілесного Я у психологічних дослідженнях	221
Слободяник Н.В. Вплив суспільно-політичних криз ХХІ століття на вираження почуття патріотизму у осіб юнацького віку	225
Гнатюк О.В. Вплив інформаційних технологій на здоров'я і розвиток учнів ...	229
Горбачов В.О. Психологія наукової діяльності	231
Захарчук Т.П., Строкач Л.М. Динаміка розвитку мотивів учіння молодших школярів в умовах інформаційного суспільства	233
Калмиков Г.В. Особливості професійно-мовленнєвої діяльності психолога	237
Карамушка Л.М., Терещенко К.В. Особливості взаємозв'язку толерантності персоналу та складових і видів організаційної культури освітніх організацій	239
Каропа Г.Н. Формирование у школьников пространственных представлений в обучении географии: когнитивные и психо-физиологические аспекты	243
Кондратенко Л.О. Особливості когнітивного розвитку дітей в сучасних умовах	247
Михайлюк Л.М. До питання про теоретичні засади особистісної освіти	250
Манилова Л.М. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми проблемами в умовах інклюзивної освіти	254
Рождественська Т.П. Категорія успіху в педагогічній психології: теоретико-прикладний аспект	257
Овдієнко Л.Н. Соціальна психологія освіти як простору соціалізації особистості: культурно-історичний аспект	259
Пашенко С.Ю. Трансфесіональність як чинник розвитку професійної самосвідомості мобільного викладача	262
Старагіна І.П. Мотиви младших школьников при обращении к сценическому творчеству в процессе школьного обучения	266
Трофімов А.Ю. Психологічний капітал як особистісний ресурс організаційної лояльності	270
Яворська-Ветрова І.В. Теоретичний аналіз досліджень рефлексії як механізму особистісного становлення в новітніх психологічних розвідках	273
Скулиш Н.Є. Мотиваційна основа діяльнісної самореалізації старшокласників в процесі навчання	277

СЕКЦІЯ 4. «Професійне становлення особистості»

Александров Д.О. Дослідження психологічних детермінант професійної спрямованості особистості працівника ОВС	282
Андрієвська В.В. Комунікативна компетентність психолога: методологічні засади дослідження	285
Арефнія С.В. Професійне становлення особистості як державного службовця	288
Барчій М.С. Інноваційні підходи до розвитку пізнавальної активності майбутніх психологів у навчальному процесі	291
Божко Ю.П. Психологічні фактори професійної успішності програмістів	294
Болотнікова І.В. Основні складові професійної компетентності профспілкового робітника	297

Ботіна Л.Й. До питання трансформації усної презентації психологічних знань в інформаційному суспільстві	300
Видолоб Н. Психологічна складова професійної здатності майбутнього учителя-філолога	303
Вовчик-Блакітна О.О. Досвід експсихологічного аналізу батьківських уявлень про здоров'я дитини	307
Володарська Н.Д. Готовність до психокорекційної роботи у набутті професійного досвіду майбутніх психологів	310
Волошко Н.І. Побудова психодіагностичної анкети "Дихотомія духовних якостей характеру особистості"	314
Воронова О.Ю. Особливості емоційного та когнітивного компонентів у формуванні професійної рефлексії майбутніх вихователів	320
Галян О.І. Мотивація професійного вибору майбутніх психологів у системі їх підготовки до реалізації професійних функцій	325
Грейліх О. Психолого-педагогічна основа здатності особистості до професійної діяльності	329
Грищенко М.В. Самореалізація як розвиток особистості професіонала	332
Гуменюк Г.В. Професійне самоздійснення як невід'ємна складова психологічного благополуччя особистості	336
Давидова О.В. Психологічна корекція соціальних установок засуджених з насильницькою спрямованістю особистості	339
Дементьева К.Г. Психологические особенности использования юмора в художественной деятельности артистов цирка (на примере цирковой клоунады)	342
Діколь-Кобрина О.А. Адаптаційний потенціал особистості студента ВНЗ як компонент його професійного становлення	348
Дранищева Э.И. Личностные изменения подростков под влиянием реалий виртуального мира	351
Дроздова Ю.В. Аналіз результатів інтегральної оцінки самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва	355
Дубчак Г.М. Основні підходи до вивчення професійної стресостійкості особистості	359
Жигайло Н. Духовно-моральне виховання як основа становлення майбутнього фахівця європейського рівня	362
Завадська Т.В., Гомонюк В.О. Нейродинаміка в системі професійного становлення особистості	366
Завадська Т.В., Панасенко Н.М., Войтович М.В. Програма профілактики синдрому професійного вигорання у вихователів дитячих садків	370
Землянська О.В. Проблема розвитку соціально-перцептивної компетентності керівника	374
Капустюк О.М. Самопрезентація як предмет наукового аналізу у вітчизняній і зарубіжній літературі	377
Карп'юк М. Інноваційна компетентність педагога як основа прогнозування розвитку особистості майбутнього фахівця	381
Кесьян Т.В. Вплив педагогічного стилю керівництва на формування гуманних взаємин між вчителем і учнем	386
Кириченко О.М. Фактори успішного виконання професійної діяльності та професійного становлення особистості педагога	387
Ковальчук О.П. Аксиологічні чинники професійної діяльності офіцерів у сучасних умовах	391
Кокун О.М. Професійне самоздійснення особистості: змістовні та емпіричні аспекти	394

Колот С.А. Суб'єктно-деятеьностный подход к проблеме самоконтроля в регуляции функциональных состояний	398
Корніяка О.М. Психологія професійного самоздійснення викладачів вищої школи	402
Кудерміна О.І. Особливості політико-правової свідомості працівників ОВС України	406
Кулаков Р.С. Методологічні засади вивчення психологічних детермінант професійного самовизначення старшокласників	409
Купресєва О.І. Психологічні особливості особистісного розвитку студентів з інвалідністю	414
Лавренко О.В. Особливості становлення економічної культури студентської молоді	418
Лазуренко О.О. Емоційний компонент професійної компетентності майбутнього фахівця медичної психології	422
Лосієвська О. Г. Психологічні засади забезпечення ефективного розвитку комунікативних компетенцій професіоналізму у майбутніх фахівців гуманітарного профілю	426
Любіна Л.А. Гендерні аспекти розвитку професійної спрямованості студентів-медиків	429
Мамай Н.М. Формування соціально-трудової активності студентства на етапі первинної професіоналізації	432
Моран І.В. Толерантність та її розвиток у студентів медичних навчальних закладів	436
Мосійчук В.В. Психологічні особливості переживання студентами-психологами кризи фахової готовності	439
Осьодло В.І., Будагьянц Л.М. Культурно-політична самоідентифікація громадян у східних областях України	443
Пастушенко В.С. Співвідношення зовнішньої саморепрезентації й внутрішнього світу людини	447
Підбуцька Н.В. Копінг-поведінка у структурі операціональної складової професіоналізму майбутніх інженерів	450
Плетка О.Т. Вплив батьківських настанов на формування уявлень про гендерні ролі в юнацькому віці	454
Пророк Н.В. Особистісні основи прагнення до професійного самовдосконалення	459
Садова М.А. Професійна відповідальність: суб'єктно-контекстний підхід	463
Сердюк Л. Самодетермінація учіння в процесі професійної підготовки студентів ВНЗ	467
Скальська Л.О. Психологічні особливості формування ділових взаємовідносин	471
Тамакова Т. Дослідження особливостей формування образу фахівця майбутнього лікаря-психолога у процесі професійної підготовки	475
Терещенко Л.А. Психологічна готовність студента-практичного психолога до професійної самореалізації (теоретичний аспект)	477
Федорчук О.І. Педагогічна фасилітація як основа професійного становлення особистості майбутнього педагога	480
Філоненко М.М. Психолого-педагогічні умови особистісного становлення студентів-медиків	483
Чуйко О.В. Визначення рівня особистісної зрілості суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях	486
Шелег Л.С. Емоційно-вольова сфера особистості як підґрунтя виникнення психосоматичних розладів у працівників ОВС	490
Шибрук О.В. Ноологічний компонент структури професійної Я-концепції	493

Шопша О.Л. Особливості когнітивного компоненту соціально-психологічного клімату театрального колективу	496
Щербан Т.Д. Розвиток здібностей вчителя до навчального спілкування за допомогою дидактичних технологій	499
Юрчинська Г.К. Взаємозв'язок професійної мотивації та емпатії майбутніх спеціалістів, які надаватимуть психологічну допомогу	504
Яковенко С.І. Формування професійно не важливих якостей у працівників правоохоронних органів	507
Ярема Н.Ю. Наукові підходи до проблеми професійного становлення особистості	511
Каплуненко Я.Ю. Соціальний інтелект як чинник особистісної та професійної самореалізації фахівця	513
Гейко Є.В. Цілісність особистості у контексті сучасних наукових студій	516
Комар Т.В. Особистісна зрілість як передумова професійної зрілості майбутнього соціального педагога	520

СЕКЦІЯ 5. «Психологія творчості та обдарованості»

Біла І.М. Обдарованість: передумови розвитку	525
Ваганова Н.А. Дослідження сприймання як творчого процесу	528
Дереча А.А. Вікова динаміка загальних та парціальних показників вербальної та образної креативності в шкільному віці	532
Меленчук Н.І. Взаємозв'язок показників комунікативної креативності та схильності до авантюристичності	536
Моляко В.А. Творческое восприятие мира в современных условиях избытка и дефицита информации	539
Оверчук В.В. Сучасні дослідження інтелектуального розвитку і креативності на різних етапах онтогенезу	544
Орап М.О. Мовленнєві здібності у структурі мовленнєвого досвіду особистості	547
Третяк Т.М. Розвиток творчого сприймання учнями технічної інформації	550

СЕКЦІЯ 6. «Особистісні трансформації та їх віддзеркалення у прикладних психологічних дослідженнях»

Ананова І.В. Діагностика неконструктивного почуття вини	556
Бедан В.Б. Специфіка адаптивності самотніх осіб	560
Говорун Т.В., Коськіна Д.О. Самопрезентація праце спроможності як індикатор економічної поведінки студентської молоді: гендерний аспект	564
Кочарян О.С., Фролова Є.В., Такмакова М.Ю. Змістовний аналіз соціально-психологічних настанов ставлення до залежності і незалежності у стосунках прихильності	567
Лісовенко А.Ф. Заздрість і способи опановуючої поведінки	571
Орос О.Б., Фанта І.Ю. Особливості профілактики виявів фізичного насильства у підлітковому віці	575
Павлік Ю.Г. Тіло як символ переходу епох: реформування ставлення	578

Пророк М.В. Вплив лідерських якостей на успішність діяльності фахівців соціономічних професій	582
Пудич С.А. Социально-психологические составляющие профессионального становления производителей рекламы и особенности других участников рекламного взаимодействия	586
Пуертас С. Д. К. Актуалізація цінностей особистості під дією ситуативного стимулу	592
Рудоміно-Дусятська О.В. Специфіка психологічної адаптації особистості до несприятливого навколишнього середовища	595
Семенів Н.М. Вплив трансформації етнічної ідентичності на розвиток процесів міжетнічної взаємодії	598
Свертілова Н.В. Схильність до переживання образи як чинник агресивності	602
Топалова І.П. Цинічність у системі рис особистості	606
Федорченко Н.В. Наратив як засіб конструювання психологічної реальності та осмислення особистісного досвіду	610
Федосєєва І. Засадові принципи та стратегії розвитку етнічної толерантності у студентів психологів	613
Харченко Н.В. Роль внутрішнього мовлення у перебігу аудіювання	617
Чанцева-Коваленко О.М. Батьківське ставлення та його вплив на формування дитячої особистості	620

СЕКЦІЯ 7. «Медико-психологічні та психотерапевтичні аспекти психологічної допомоги»

Гурова О.В. Соматичні порушення як наслідок внутрішньоособистісної конфліктності у школярів	624
Олінковська Т.А. Причини виникнення та особливості прояву девіантної поведінки у підлітків	627
Астахов В.М., Бацилєва О.В. Якість життя: медичні та психосоціальні аспекти	632
Гончаренко Н.В. Аналитический обзор изучения проблемы "психического выгорания"	635
Гурлева Т.С. Спів-буття учасників психотерапевтичного процесу як умова опанування клієнтом смислом особистісного існування	639
Лебєдєва С.Ю. Деякі міркування щодо міжвідомчої взаємодії в умовах надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в осередку надзвичайної ситуації	643
Манилов И.Ф. Психотерапевтическое путешествие в одиночку: особенности реализации	645
Овсянникова Я.О. Особливості використання психологічного інструментарію в умовах надзвичайної ситуації	648
Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: диференціальний підхід	651
Побідаш А.Ю. Психологічні особливості піратського полону	654
Похілько Д.С. Лялька як інструмент психодіагностики та психотерапії постраждалої дитини в умовах надзвичайної ситуації	658
Субботіна Г.С. Психологічні механізми ефективності танцювально-рухової терапії у роботі з підлітками, хворими на міопію	661

Тімченко О.В. Основні актуальні потреби та прагнення рятувальників при виконанні задач за призначенням в умовах ліквідації наслідків надзвичайної ситуації	665
Христенко В.Є. Протидія негативному впливу чуток на свідомість працівників служби порятунку та постраждалих в осередку лиха	668
Чистовська Ю.Ю. Особливості психосоматичних скарг в осіб з різними стилями поведінки	671
Шебанова В.І., Шебанова С.Г. Використання інтернет-ресурсів з метою надання психологічної допомоги анорексикам	673
Сорока А.В. Адаптація бездомних осіб після звільнення від відбування покарання	677

своїх колег, що складає трішечки більше третини опитуваних. Половина респондентів (54,0%) не цікавиться діловими стосунками своїх членів колективу.

Отже, більшість респондентів не знають особистісних та ділових якостей членів свого колективу, не цікавляться характером ділових стосунків в колективі, що може означати відсторонення їх від життєдіяльності своїх колег і зосередження на своїх власних проблемах. Це може негативно позначатись на характері соціально-психологічного клімату всього колективу театру.

За методикою А.С.Михалюка і Л.Ю.Шарито було визначено узагальнений показник когнітивного компоненту соціально-психологічного клімату театру. За бальною системою (від -1 до + 0,33 негативний клімат, від -0,33 до + 0,33 суперечливий невизначений клімат, від +0,33 до+1 позитивний клімат) визначалась середня оцінка когнітивного компоненту, яка склала – 0,12 балів, що дає підстави охарактеризувати даний компонент соціально-психологічного клімату театру як суперечливий, невизначений.

Висновки. В результаті вивчення уявлень суб'єктів колективу один про одного виявлено особливості когнітивного компоненту соціально-психологічного клімату колектива театру. Виявлено, що більшість членів колективу не знають особистісних та ділових якостей членів свого колективу, не цікавляться діловими стосунками своїх колег. Це негативно позначається на характері соціально-психологічного клімату всього колективу театру. За загальним показником когнітивний компонент соціально-психологічного клімату театру охарактеризовано як суперечливий, невизначений.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А. А. Личность и общение / А. А. Бодалев. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 238 с.
2. Бойко В. В. Социально-психологический климат коллектива и личность / В. В. Бойко, А. Г. Ковалев, В. Н. Панферов. – М. : Мысль, 1983. – 196 с.
3. Журавлёв А. Л. Психология совместной деятельности / А. Л. Журавлев. – М. : Изд-во "Институт психологи РАН", 2005. – 640 с.
4. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – К. : Издательство ООО "КММ", 2006. – 240 с.
5. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособие / Д. Я. Райгородский. – Самара : Изд. Дом "БАХРАХ – М", 2000. – 672 с.
6. Шепель В. М. Социологические и психолого-педагогические основы руководства коллектива / В. М. Шепель. – М. : Просвещение, 2004. – 412 с.

РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ДО НАВЧАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИДАКТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Щербан Т.Д.

Оптимізація навчального спілкування з метою стимулювання актуальних і потенційних можливостей особистості як суб'єкта власної життєтворчості належить до пріоритетних напрямів сучасного етапу розвитку педагогічної психології. Під час розгляду проблеми спілкування ставилася мета, спираючись на загальні методологічні принципи, узагальнити і типізувати безліч розробок, проаналізувати соціальні процеси і явища комунікації (спілкування). Показово, що навчальне спілкування, у якому реалізуються здатності вчителя до взаємин з учнями, має на меті актуалізацію відношень – перетворення потенційного в кожній людині в актуальне і що використовується як надбання культури. Особливу роль у цьому процесі відіграють інноваційні педагогічні технології, які не тільки сприяють успішному засвоєнню учнем навчальної інформації, але і розвивають у вчителя здібності до навчального спілкування.

Отже, об'єкт дослідження: психологія навчального спілкування. Предмет дослідження: розвиток здібностей вчителя до навчального спілкування. Мета – дослідити особливості процесу розвитку здібностей до навчального спілкування за допомогою застосування дидактичних педагогічних технологій.

Спілкування у навчанні постає механізмом, що здійснює взаємодію людей через інформаційний обмін, погодження, координацію і самоорганізацію дій. Обмін інформацією виконує регуляторну функцію, тобто, маючи інформацію про один компонент взаємодії можна передбачувати інші, орієнтуватися у напрямку та засобах пошуку. Особлива увага надавалася спілкуванню в контексті вивчення його впливу на свідомість суб'єкта у працях таких психологів, як В.Ю. Боров, А.А. Брудний, А.А. Деракач, В.А. Кан-Калик, О.О., О.О. Ленотьев, А.П. Назаретян, В.Ф. Петренко, Є.В. Селезньов, О.К. Тихомиров, Ю.А. Шерковін та ін. В українській психології вагомий внесок у дослідженні проблеми спілкування зробили Г.О. Балл, О.Ф. Бондаренко, Ж.П. Вірна, О.К. Дусавицький, М.М. Заброцький, Г.С. Костюк, В.В. Клименко, С.Д. Максименко, М.В. Савчин, В.А. Семиченко, І.О. Синиця, Н.В. Чепелева та ін..

У складі теоретико-методологічних засад були використані інформаційні, тезаурусно-цільові, кібернетичні, асимілятивно-контрасні теорії спілкування, а також ті, що базуються на засадах теорії особистісного смислу (В.Ю. Боров, А.А. Брудний, Н. Вінер, В.В. Клименко, Ю.М. Лотман, У.Р. Рейтман, А.Д. Урсул, К. Шенон, Ю.А. Шрейдер, Ю.А. Шерковін та ін.). Про те, у жодному із наведених підходів не розглядалася проблема розвитку здібностей педагога до навчального спілкування інноваційними дидактичними технологіями.

Психологічній концепції навчального спілкування властиві способи передачі, відображення, розуміння і доведення інформації, лінії зв'язку: прямі і зворотні. Навчальне спілкування – засіб об'єднання для спільних дій, розуміння одним одного, громадської думки, формування світогляду. Продуктивність навчального спілкування визначається не тільки рівнем компетентності – опанування системою здібностей до навчального спілкування вчителя, але і вмінням вчителя застосовувати у навчальному процесі новітні інтерактивні методи.

Для вивчення особливостей психології навчального спілкування використовують всі методи, що у ній існують, за принципом – метод визначає задачу, задача визначає метод, а метод – концентроване вираження теорії. Запозичати метод вивчення вдатностей вчителя із суміжної галузі психологічної науки (їхні специфічні методи), означає одержати дані не стосовні до неї.

Здібності вчителя до спілкування розглядаються не тільки як вияв його індивідуальності (тому, що учитель завжди неповторною особистістю). Якщо вони виявляються в діяльності, то і метод їх вивчення повинний враховувати, як вони в ній виявляються і відображаються у інших людей, у їхній думці про неї в цілому і про її окремі властивості.

Оскільки у спілкуванні людей завжди існує процес взаємного сприйняття людини людиною, те цей процес породжує і взаємну оцінку один одного. Використання методу спостереження за цими явищами і розуміння його сутності відкрило безліч феноменів психічного: очікування, прогнозування групової особливості її членів у діяльності, симпатії й антипатії, неусвідомлюваних спонукань, тенденцій і т. ін.

Процес взаємної оцінки людей зрозумілий і пояснений. Вона здійснюється виходячи з відносин до людини, до людини як до себе подібному. Це дозволяє ставитися до самого себе як до людини через характеристику. Характеристика – це результат вивчення людини людиною. Узагальнення характеристик здібностей вчителя навчального спілкування, що виникають в інших членів групи, складають загальну думку про нього. Ця процедура відбувається як критичне обговорення кожним кожного.

Складання узагальнених характеристик є метод психологічного вивчення її оцінки, враховує і те, що визначають тести, метод бесід, чи спостереження, або психологічний експеримент. Метод узагальнень незалежних оцінок здібностей вчителя навчального спілкування передбачає відповіді на питання про їх властивості, отримані від самих учителів, що знають досліджувану удатність вчителя у спільній роботі.

Оцінка структурно-психологічних здібностей вчителя до навчального спілкування спирається на систему питань, що уточнюють ті прояви тієї чи іншої діяльності людини, у яких оцінювана особистісна якість виявляється найбільш виразно. У ряді випадків структурно-психологічні характеристики можуть формалізуватися по методу полярних балів. При складанні незалежних характеристик, що узагальнюються, оцінюваними балами і визначають "профіль навчальних здібностей вчителя" не з випадковим їх порядком, а об'єднують в їхній структурі удатностей. Зрозуміло, що він у кожному випадку конкретизується щодо задач, що стоять перед дослідженнями.

При створенні цього методу ми виходили з того, що у кожного вчителя є певні здібності – стійкі зорієнтованості діяти так, а не інакше. Психологічний механізм виявляє певні природні задатки і обдарування закладені у людині. Вони пробуджуються, утворюючи інтерес, прагнення і бажання саме таких, а не інших способів дій і поведінки. Оскільки, схильність учителя: виражає якийсь намір, бажання; він згоден на якісь дії, вчинки тощо; виявляє до них інтерес, пристрась, любов; має у собі передумови до розвитку цієї здібності як власної якості, психічного стану, – то відповіді на питання їх виявляють як об'єктивні факти.

Результати

незалежної експертної оцінки навчальних здібностей вчителів середніх і старших класів.

Всього -3590 виборів із 7815 можливих. Це – 45,9 %. Позитивна оцінка здібностей теоретично і практично починається з середнього балу 3,0

Здібності	Σ	Користується практично завжди	Користується часто	Виявляється на рівні 50%	Застосовується рідко	Не користується
Спостережливість (дослідницькі)	416	31	60	170	98	47
Педагогічний такт (особистісні)	442	115	201	126	10	-
Любов до дітей, чуття дітей (почуттєві)	402	301	30	21	30	20
Здібності до навіювання, впливу на учнів (сугестивні)	49	2	29	10	6	2
Здібності проектувати активність учнів (конструктивні)	156	4	88	34	20	10
Уміти словом виражати свої думки (мовленнєві)	359	97	101	125	30	6
Використання інноваційних методів навчання (дидактичні)	105	-	14	-	70	21
Уміння підсилювати думки мімікою і пантомімікою (експресивні)	375	50	201	102	22	-
Організація процесу навчання і виховання (організаторські)	408	250	107	25	20	6
Здібність проникати у внутрішній світ учня (перцептивні)	102	35	32	5	10	20
Знання психології учнів (гностичні)	234	33	15	101	59	16
Уміння встановлювати взаємовідносини з людьми (комунікативні)	388	69	250	60	9	-
Науково-дослідницькі	52	-	-	13	39	-
Здатність об'єднувати разом різні, несхожі елементи (сінектичні)	70	-	-	-	54	14
Здатність допомагати народженню думки, почуттів та образу (майстєвні)	40	-	-	19	21	-

Результати дослідження свідчать, що найменш розвиненими у вчителів здібностями до навчального спілкування є вміння: об'єднувати разом різні, несхожі

елементи (синектичні); допомагати народженню думки, почуттів та образу (майєвтичні), використовувати інноваційні методи навчання (дидактичні). Цікавим є питання взаємопов'язаності цих здібностей, тобто чи можна розвивати синектичні та майєвтичні здібності використовуючи новітні дидактичні педагогічні технології.

Одним із шляхів розв'язання поставленої проблеми (розвиток синектичних, та майєвтичних удатностей педагога) є використання такого інноваційного методу навчання, як інтеграція. Саме цей метод вимагає від учителя вміння допомогти народженню думки, почуттів та образу завдяки об'єднанню різних, несхожих елементів. Розглянемо метод інтеграції детальніше.

У дітей досить рано з'являється свій "образ світу", при всій недосконалості він має суттєву характеристику – цілісність сприймання навколишнього. Із вступом до школи ця цілісність руйнується через суворі кордони між предметами. Поліпшити зв'язок між предметами можуть міжпредметні епізодичні зв'язки. Якісно новий рівень синтезу знань – це інтегровані заняття, інтегровані курси, які об'єднують навколо певного поняття чи теми різні рівні знання. Для реалізації цього завдання вчитель повинен уміти об'єднувати разом різні, несхожі елементи.

Отже, інтеграція передбачає поглиблення, уточнення та розширення деяких загальних, але різних понять, які є об'єктом вивчення кількох наук. І вже в початкових класах необхідно закласти основи цілісного уявлення про природу та суспільство і сформувати ставлення до законів їх розвитку. Ось чому молодшому школяреві важливо подивитись на предмет чи явище в дійсності різнобічно, у логічному та емоційному плані. Дитина швидше та якісніше засвоїть матеріал, коли почує пропустить через себе і відтворить у практичній діяльності.

Ідея інтеграції знань є надзвичайно популярною в світі, її освоєння, як показує практика зарубіжних країн (Угорщини, Німеччини, Словаччини) та пошуки вітчизняної педагогіки, уможливило системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках. Інтеграція змісту зменшує кількість обов'язкових предметів, дозволяє раціонально використати навчальний час та педагогічні кадри.

Цікавою спробою проведення інтегрованих уроків відзначався досвід В. О. Сухомлинського, який проводив "Уроки мислення в природі" для шестиліток. Великий педагог порівнював думку дитини з ніжною трояндою, що не може квітнути без сонця. І бажання вчитися-я в емоційному забарвленні думки, в почутті радісної свильованості. Без цього емоційно-естетичного струменя не може повноцінно розвиватися думка дитини, йти від наочних образів до абстрактних узагальнень.

Чим же різняться уроки інтегрованого змісту від використання міжпредметних зв'язків? Це різні методичні поняття. Міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми. Це окремі моменти уроків, які сприяють глибшому сприйманню і осмисленню якогось конкретного поняття. Припустимо, на уроках малювання при роботі над орнаментом (складеним з геометричних фігур) учитель у вступній чи узагальнюючій бесіді активізує увагу дітей на ознаки і властивості тих фігур, які використовувалися. В даному випадку вочевидь міжпредметний зв'язок уроків малювання і математики.

Якщо ж проводити інтегрований урок математики і малювання, то вчитель повинен поєднати блоки знань з цих предметів, які сприятимуть цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні. Отже, інтеграційний зміст двох (або більше) предметів повинен бути об'єднаний навколо однієї теми. Найчастіше це вступні уроки або уроки узагальнення та систематизації знань. Враховуючи, що це вступний урок до теми, вчителі повинні мати на меті перш за все домогтись емоційності, образності сприймання матеріалу. Потрібно, щоб на уроці переплітались різні види діяльності: читання, слухання розповіді, малювання, конструювання і т. д. Усе це захоплює, загострює увагу дітей, пов'язує сучасне з минулим, розкриває перед ними дивний світ життя [3].

Слід також мати на увазі важливе дидактичне положення, без урахування якого неможливе якісне вивчення шкільних навчальних предметів, особливо природничо-

математичного циклу. Йдеться про формування в учнів здібності самостійно формулювати навчальні задачі й проблеми, розв'язання яких здійснюється дослідним шляхом. Постановка нових проблем, пошук нових можливостей, розгляд старих проблем під новим кутом зору вимагають уяви і знаменують справжній науковий прогрес.

Так, наприклад, на інтегрованому уроці математики і малювання або трудового навчання учні не тільки можуть уточнити уявлення про геометричні фігури (трикутник, чотирикутник, круг і т. д.), закріпити навки різних побудов, але й експериментально "встановити маленькі відкриття". Наприклад, можна довести, що діагоналі прямокутника в точці перетину діляться пополам або що діагоналі квадрату рівні і т. д. Щоб дитина не була байдужим споживачем нав'язаних проти її волі знань, важливо стимулювати її особистісну позицію стосовно цих знань: створити таку ситуацію, щоб дитина сама ставила перед собою задачу (проблему) і знаходила шлях її вирішення.

Фрагмент інтегрованого уроку малювання та математики.

- Нам потрібно розмалювати середину квадрата. Як можемо її розмалювати різними кольорами?

- Потрібно квадрат поділити на менші фігури. Причому, для того, щоб цей візерунок був гарним, вони повинні бути рівні. Які це фігури можуть бути?

Перед учнями поставлена проблема. Для її вирішення обираються певні гіпотези.

- Можливо, це будуть трикутники, утворені при перетині діагоналей.

- Як нам перевірити, що це рівні фігури?

Тепер ставиться інша задача – перевірка рівності трикутників. За допомогою шляху її вирішення можна підвести учнів до висновку, що у квадрата діагоналі рівні.

Такі проблемні ситуації допоможуть не тільки "народженню" думки, але і розширення уявлень про предмет у різних несхожих областях: мистецтві та математиці. Також доцільно відмітити, що під час такого інтегрованого уроку учні не втрачають пізнавальний інтерес. Адаже вчителі дуже часто спостерігають, що дитина, буквально переповнена запитаннями до навколишнього світу, яка цікавиться всім і засипає батьків та дорослих запитаннями, прийшовши в школу і сівши за парту, якось "раптом", дуже швидко "в'яне"? Можливо в неї втрачається прагнення, по тяг до пізнання, інтерес до навколишнього світу? Звичайно, що ні. Просто в школі їй почали відповідати на запитання і розв'язувати задачі, які придумала не вона. Так починається процес перетворення допитливої обдарованої дитини в "середнього" учня. Щедро пропоновані відповідні проблеми тотально пригнічують пізнавальну мотивацію дитини, і "пригнічена", вона може проявитися найнесподіванишим чином. Наша дитина, зазначив свого часу відомий психолог Л. С. Виготський, і знає, і вміє, однак її біда в тому, що вона насамперед не хоче [1, 2].

Отже, за допомогою такого інноваційного методу навчання, як інтеграція вчитель навчається використовувати у навчанні такі вміння, як: народження думки, почуттів та образів; об'єднання різних, несхожих елементів; розширення та уточнення різних понять; формування цілісності світу; навчання дітей ставити задачі та самостійно шукати шляхи їх розв'язання.

Результати застосування інтеграції на уроках дозволяють зробити процес засвоєння нових знань більш продуктивним та розширити і поглибити знання про навчальне спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виготський Л.С. Психология искусства / Л. С. Выгодский. – М.: Искусство, 1968. – 576 с.

2. Виготський Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – М.: Просвещение, 1967. – 91 с.

3. Островерхова Н.М. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект / Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. – К.: Школяр, 1996. С. 101-130.